

Seneca og stoicismen

Navnet *stoicisme* kommer af det græske ord *stoa*, der betyder *en søjlehal*. De første stoikere var nemlig grækere og mødtes i en søjlehal i Athen for at diskutere.

Alle mennesker er lige. Det lyder naturligt for os i dag, fordi vi er vant til, at der findes menneskerettigheder og demokrati. Men i det meste af Europas historie har det faktisk ikke været opfattelsen, at alle mennesker var lige, tværtimod. Ét eksempel er slaveriet, der først blev forbudt i løbet af 1800-tallet. Et andet eksempel er, at der i historiens løb har været meget stor forskel på, om man blev født ind i en høj eller lav stand i samfundet. Et tredje eksempel har været, om man var kvinde eller mand. Kort sagt: At mennesker af natur er ulige, har været en ret udbredt opfattelse i Europas historie. Alligevel siger den romerske filosof Seneca, at alle mennesker er lige. Hvorfor det?

Seneca levede ca. fra år 4 f.v.t til år 65 e.v.t. (Han levede altså samtidigt med Jesus.) Han stammede fra en velhavende familie i byen Córdoba (i dag Cordoba) i Spanien og blev uddannet i retorik i Rom, hvilket var normalt, hvis man var egnet til en karriere i politik. Seneca havde succes i Rom, hvor han kom ind i kredsen omkring kejserfamilien, der gav ham et tilbud, som det var svært at sige nej til. Han blev udnævnt til lærer og opdrager for kejserens 12-årige adoptiv søn, der var udset til at overtage tronen som kejser. Drengen var ingen anden end den senere så berygtede Kejser Nero. Da Nero overtog tronen i en alder af kun 16 år, blev Seneca samtidigt udnævnt til førsteminister, og da Nero selv var alt for ung og umoden til at styre Romerriget, var det reelt Seneca, der som kejserens rådgiver styrede riget sammen med en medrådgiver (og med Neros dominerende mor, Agrippina).

Seneca er altså en af de få filosoffer, der har haft lejlighed til at føre sin filosofi ud i praksis. De første fem år af Neros regeringsperiode betegnes som gode, ikke mindst takket være Seneca. Men herefter gik det galt. Nero rettede sig nu ikke længere efter sin lærers og sin mors råd, men begyndte i stedet at opføre sig mere og mere vanvittigt, og til sidst lod han både sin mor og sin kone myrde.

Roms brand i år 64. - Maleri af Hubert Robert (1785)

En kæmpebrand ødelagde en fjerdedel af Rom, og Nero blev mis-tænkt for at have beordret branden påsat for at skabe plads til et stort palads til sig selv. Nero gav til gengæld de kristne skylden for branden, og de blev jagtet og henrettet på grusom vis. Dette samt Neros personlige udskjelser blev for meget for nogle af de ledende romere, der iværksatte et attentat mod Nero for at indsætte en ny kejser. En af attentatmændene var Seneca. Men attentatet mislykkedes, og Seneca blev nu - sammen med de andre mistænkte - tvunget til at begå selvmord. Få år senere blev Nero dog offer for endnu et attentat, måtte flygte fra Rom og begik selvmord.

Seneca tilhørte en filosofisk retning ved navn stoicismen, som var den mest udbredte filosofi i det antikke Rom. Stoikerne mente ikke som andre, at der eksisterede flere guder (Zeus/Jupiter, Athene/Minerva, Poseidon/Neptun osv.), men derimod at der kun eksisterede én gud, og at denne gud var en verdenssjæl, der gennemstrømmede alt i tilværelsen. Det måtte nødvendigvis være sådan, mente stoikerne. Man kan jo se, hvor struktureret, perfekt og hensigtsmæssigt verden er indrettet. Planeterne bevæger sig med fuldstændig præcision, årtiderne veksler regelmæssigt, hver dyreart har sin bestemte og hensigtsmæssige levevis osv. Alt dette kan ikke være tilfældigt. Verden må være styret og gennemstrømmet af noget guddommeligt, én gud, der gør verden til en enhed. Denne tanke gjorde stoikerne meget interesserede i at finde strukturer i tilværelsen, også i sproget. Det var f.eks. stoikerne, der som de første definerede alle ordklasserne.

Mennesket spiller en særlig rolle i dette ordnede univers - som det eneste væsen kan det nemlig tænke og tale. Dette skyldes, sagde stoikerne, at der i mennesket findes en lille gnist af den guddommelige verdenssjæl. Alle mennesker er altså på den måde både beslægtede med det guddommelige og beslægtede med hinanden. På denne måde opstår for første gang tanken om, at der er noget fælles for alle mennesker i verden, dvs. tanken om menneskeheden, og at alle mennesker er ligeværdige. Derfor bør man også behandle hinanden som ligeværdige, uanset om man er rig eller fattig, konge eller slave. Denne tanke har haft en vis indflydelse på kristendommen, og både stoicismen og kristendommen har haft stor indflydelse på moderne tiders menneskerettigheder.

Et andet vigtigt aspekt af stoicismen er opnåelsen af sindsro. De fleste mennesker udsættes hver dag for en masse påvirkninger, krav, forventninger, stress o. l. eller (i værste fald) ulykker. Alt dette kan man ikke kontrollere. Men man kan lære at kontrollere sig selv. Denne selvkontrol kan opnås ved at skruer sine forventninger til livet ned. Man må indstille sig på, at ting kan gå galt, planer kan gå anderledes, end man havde håbet, man kan miste det dyrebareste, man ejer. Er man indstillet på det, vil man lettere kunne klare at blive ramt af modgang og ulykker. Dette går desuden lettere ved tanken om, at verden er styret af noget guddommeligt, og at der derfor er en højere mening med de ting, der sker. Herfra stammer udtrykket stoisk ro - at man må tage alle situationer med sindsro.

Det var formentlig disse tanker om menneskers ligeværd og vigtigheden af sindsro, som Seneca forsøgte at formidle til den unge kejser Nero og dæmpe hans aggressive gemyt med. Det er formentlig også på grund af disse tanker, at de første år af Neros regeringsperiode betegnes som nogle af de bedste i Romerrigets historie.

Sammenhængende udklip fra:

Rasmus Gottschalck og Marianne Terp: Sprogens verden, Gyldendal 2013. Kap. 9.

